

A GONDNOKSÁGI PEREK VIZSGÁLATA

TÁRGYKÖRÉBEN FELÁLLÍTOTT JOGGYAKORLAT-ELEMZŐ CSOPORT

ÖSSZEFOGLALÓ VÉLEMÉNYÉNEK MEGÁLLAPÍTÁSAI

1. A bírói gyakorlat szerepe - általános megállapítások

- [1] A Ptk. új rendelkezései és az azt követő eljárásjogi szabályozás a cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezésre, annak felülvizsgálatára, módosítására és megszüntetésére irányuló perekben a bíróságokat új kihívások elé állította, illetve állítja. A Ptk. szabályozása hangsúlyosabbá tette a gondnoksági perekben az alapjogvédelmi szempontok érvényesítését, az egyéniesítés elvárását és a szociális háttér vizsgálatának kötelezettségét. A mentális zavar megállapításához elengedhetetlenül szükséges igazságügyi pszichiáter szakértői vélemény beszerzése mellett nélkülözhetetlen az érintett személy egyéni élethelyzetének, körülményeinek, családi és társadalmi kapcsolatainak (szomszédok, barátok, segítők) feltárása. Ez a perben mindenekelőtt az érintett részletes személyes meghallgatását igényli, mentális állapotának, helyzetének megfelelő tájékoztatással. Ezen túlmenően széles körű bizonyítást: a környezetében élő családtagok, szomszédok, kezelőorvos, segítők tanúkénti meghallgatását, orvosi előzményi iratok, környezettanulmány beszerzését teszi szükségessé.
- [2] Fontos követelmény, hogy az érintett megértse az eljárás lényegét, tájékozott legyen a részére kötelezően kirendelt ügygondnok szerepéről, jogairól és kötelezettségeiről. A bíróságnak körültekintően mérlegelnie kell, hogy a konkrét esetben indokolt-e bármilyen fajta jogkorlátozó intézkedés, van-e olyan, a cselekvőképességet nem érintő vagy enyhébb fokban érintő megoldás, amely feltétlenül szükséges a jogvédelem szempontjából. Ehhez fel kell tárnunk, hogy az érintettnek milyen ügyei vannak vagy lehetnek, amelyekben segítségre szorul, és ha indokolt is a korlátozás, azt arányosan, a lehető legszűkebb körben kell alkalmazni.
- [3] Különösen érzékeny kérdés a választójogból való kizárás alkalmazhatósága, mert az a nagykorú személy egyik legalapvetőbb alkotmányos jogát, a közéletben való részvételt (aktív és passzív választójogot) érinti.¹ A CRPD elvárásai ebben az ügycsoportban igen határozottan jelennek meg. A pszichoszociális fogyatékkal élőket nem elzárni kell a közösség életét érintő kérdésekben történő részvételtől, hanem „akadálymentesíteni” kell számukra a közülethez kapcsolódó jogaik gyakorlását.
- [4] A cselekvőképesség részleges korlátozása esetén az ügyeknek, ügycsoportoknak az egyéniesített, pontos meghatározása szükséges. Fontos, hogy az ítélet külön-külön minden ügycsoport vonatkozásában tartalmazza: az adott területen a bizonyítás adatai alapján mi indokolja a korlátozást. Az ember önrendelkezési jogát alapjaiban befolyásoló teljes korlátozás esetén részletes indokolást kell adni arról, hogy ennek a kivételes, végső eszköznek tekintett korlátozási lehetőség alkalmazását a jogvédelem szempontjából az adott esetben milyen körülmények teszik elkerülhetlenné.
- [5] A belátási képességgel nem, vagy csak korlátozottan rendelkező személyekre nézve meghatározó jelentőségű a Ptk. szellemének megfelelő, helyes bírói gyakorlat kialakítása.

¹ Vö. az Emberi Jogok Európai Bíróságának a Kiss Alajos kontra Magyarország ügyben (38832/06. sz. kérelem) 2010. május 20-án meghozott ítéletével.

A gondnokság célja elsődlegesen a mentális zavarral élő személy jogvédelmének biztosítása. Annak támogatása a jog eszközével, hogy a fogyatékosága ellenére, annak keretei között minél teljesebb önrendelkezésen alapuló életet tudjon élni, miközben személyes és egzisztenciális biztonságát védi a gondnokság egyéniesített intézménye. Nem célja ugyanakkor az, hogy az adott kérdésben felelős döntéshozatalra képes személyeket is korlátozzon. A Ptk. által felállított rendszer – a szükségesség, arányosság kritériumrendszer érvényesülését biztosító garanciák – sikeressége tehát abban áll, hogy mennyire képes összhangot teremteni a valós (döntési) helyzet és az érintett személyek jogi státusza között.

- [6] Az ember egyéni körülményei, személyi és vagyoni jogai, érdekei megóvása szempontjából az a döntő, hogy a bíróság az állapotának megfelelő, kellő védelmet biztosítson a szükséges ideig, lehetőséget adva a jognyilatkozat-tétel során akaratának a lehető legteljesebb érvényesülésére.
- [7] Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a nemzetközi elvárások – a 2007-ben ratifikált CRPD alapján – a cselekvőképességet minél kevésbé vagy egyáltalán nem korlátozó segítségnyújtási módok felé mutatnak,² és a jogirodalom is a cselekvőképesség szabályozásának ilyen irányú megváltoztatását szorgalmazza.³ A CRPD ratifikálása és törvénybe iktatása az egész jogalkalmazói gyakorlat számára szemléletváltást tesz szükségessé a pszichoszociális fogyatékkal élők tekintetében a cselekvőképességet érintő jogi beavatkozások korlátozására és alternatív, korlátozás nélküli támogatást biztosító megoldások alkalmazására.
- [8] Az ismertetett tendenciák a Ptk. alkalmazása során a bíróságoktól a konkrét ügyek korszerű, előremutató szemlélettel való megközelítését, ennek keretében annak elősegítését igénylik, hogy a gondnoksági perek ügyfelei emberi méltóságukat megőrizve, alapjogaik sérelme nélkül jussanak át a peres eljárásokon, amelyek eredménye az érdekeiknek megfelelő, optimális döntés. A gondnokság alá helyezést, módosítást kizárólag az ügyek viteléhez szükséges belátási képességnek a mentális zavar bázisán kialakult hiánya indokolhatja, ezért általánosságban véve az önellátási képesség hiányosságai önmagukban nem eredményezhetik a cselekvőképesség korlátozását. Így a mentális zavarral nem érintett alanyi kör, pl. kommunikációs nehézségekkel küzdő, látás-, hallás- vagy mozgássérült személyek önálló életvitelének támogatására a gondnokság jogintézménye nem alkalmas.
- [9] A szükségesség – arányosság követelményrendszerére tekintettel a bíróságok nem mellőzhetik annak részletes vizsgálatát és indokolását, hogy a helyettes döntéshozatal körén kívül eső, az egyén autonómiájának érvényesülését biztosító védelmi, segítő lehetőségeket mérlegelték és azok milyen objektív okokból bizonyultak alkalmatlannak. A fenti szempontok megfelelő alkalmazása a hatályos szabályozás alapján is elengedhetetlen. A gondnoksági perek gyakorlatában érzékelhetőek a pszichoszociális

² Ld. az ENSZ Fogyatékosággal Élő Személyek Bizottságának az Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyvének 6. cikke alapján elvégzett, Magyarországot érintő vizsgálatáról készült és 2019. szeptember 13-án közzétett jelentését [CRPD/C/HUN/IR 1.] A jelentésről ld. KUSSINSZKY Anikó – LUX Ágnes – STÁNICZ Péter: *AZ ENSZ Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága legfrissebb megállapításai Magyarország tekintetében és a jelentésből levonható főbb következtetések*. Családi Jog, 2020/3, 9-16.

³ Ld. például FIALA-BUTORA János: *A Ptk. cselekvőképességi szabályainak értékelése a nemzetközi jog és a hazai tapasztalatok szemszögéből*. Családi Jog, 2019/4, 8-14. Ld. továbbá MALÉTH Anett: *Az intellektuális képességzavarral élő személyek társadalmi inklúziója – gondolatok és javaslatok a cselekvőképesség korlátozását érintő hazai szabályozásról*. Családi Jog, 2018/1, 9-17.

fogyatékkal élőket támogató, segítő, gondozó szociális ellátórendszer hiányosságai. A gyakorlat részvevői sok esetben – emberi felelősségérzetük által vezetve – a gondozási feltételeket próbálják kiegészíteni, vagy hiányukat pótolni a gondnokság alkalmazásával, az érintett egzisztenciális, fizikai biztonságának megteremtése érdekében. A szociális felelősség azonban nem jogi kategória, nem pótolhatja a törvényi feltételek maradéktalan megvalósulásának szigorú vizsgálatát.

2. Az iratok vizsgálata alapján levont általános megállapítások

- [10] Az iratok vizsgálata alapján megállapítható, hogy a gondnoksági pereket az eljárás résztvevői nem mindig a tényleges súlyuknak megfelelően kezelik; előfordul, hogy sablonszerűen járnak el. Ezekben az ügyekben a személyek jogainak súlyos korlátozásáról van szó saját érdekeik megóvása érdekében, a bíróság döntése pedig alapvetően meghatározza e személyek jövőbeni életét vagy annak egy szakaszát.
- [11] A pertípus súlyánál és jelentőségénél fogva nyilvánvalóan nem tartozik az egyszerű megítélésű ügyek közé; kiemelten fontos e perek tisztességes, körültekintő tárgyalása, a megalapozott döntés meghozatala.
- [12] Előfordul, hogy a gyámhatóságok keresetlevelei sablonosak, a személyi, vagyoni körülményeken túl nem egyediesítettek, nem adják ténybeli okait a keresetlevélben annak, hogy miért is indokolt az alperes részlegesen vagy teljesen korlátozó gondnokság alá helyezése, és miért éppen a megjelölt ügycsoportokban, illetve az ügyvel kapcsolatos bizonyítékaikat sem terjesztik elő. A bíróságok sem mindig követelik meg a részletes tényelődást: a perindítás feltételeinek teljesítését, a hiánypótlás intézményét csak elvétve alkalmazzák.
- [13] Az ügygondnokok munkájára, szerepére nem lehet az iratokból messzemenő következtetéseket levonni, de több ügyben tapasztalható volt, hogy nem terjesztenek elő a Pp. szerinti írásbeli ellenkérelmet, illetve a tárgyaláson és általában véve az eljárásban nem megfelelően aktívak. Ez pedig a konkrét ügyben aggályossá teheti az intézmény érdekvédelmi és alapjogvédő rendeltetésének megvalósulását. Természetesen ebben a körben is találkoztunk mintaértékű elkötelezettséggel eljáró ügygondnokokkal.
- [14] A bíróságokat illetően ugyancsak tetten érhető ez az eljárási formalizmus. A keresetlevelek többször – főleg a Pp. 439. § (1) bekezdése okán – hiányosak, a hiányok pótlására vonatkozó felhívás elmarad, az ideiglenes gondnok gyámhatósági rendelése esetén a felülvizsgálat határidejét több esetben nem tartották meg, az ideiglenes gondnokrendelés indokoltsága tárgyában formális döntést hoztak, a törvényi felhatalmazás ellenére sem folytattak a szükséges esetekben előzetes bizonyítást. Az idézések, tájékoztatások nem egységesek, de nem igazodnak a fél mentális állapotához sem. Többször elmarad a fél meghallgatása, és a bíróság úgy dönt a cselekvőképesség korlátozásáról, hogy az érintett féllel nem is találkozik. Sok esetben, ha meg is hallgatja a felet, a meghallgatás nem kellően részletes. A bizonyítás szűk körű, és nem terjed ki annak tisztázására, hogy mely ügycsoportokban van szüksége az alperesnek segítségnyújtásra. A bíróság a szakvéleményt nem a súlyának megfelelően értékeli, hanem kritika nélkül elfogadja.

- [15] Az ítéletek indokolása is több esetben túl általános: a bíróságok sokszor nem adják indokát annak, miért is szükséges a gondnokság alá helyezés, és miért éppen az adott ügycsoportban.
- [16] Természetesen előfordultak példaértékű ügyek is, amelyekben a bírák a vonatkozó anyagi és eljárási szabályokat, emberi jogi alapelveket figyelembe vették, és annak megfelelő döntést hoztak. A másodfokú határozatok a szükségesség-arányosság zsinórmértékének maradéktalanul megfeleltek, és kellő iránymutatást adtak az elsőfokú bíróságok számára. Az átvizsgált ügyek jelentős része egyértelműen igazolja a jelenlegi anyagi jogi szabályok, valamint az eljárásjog garanciális szabályain alapuló, a gondnokság alá helyezéssel érintett személyek valós érdekeinek megfelelő megalapozott döntés meghozatalát, erre az átvizsgált ügyek egy része is jó példaként szolgál.
- [17] A feltárt hibák kiküszöbölhetők az anyagi jog megfelelő alkalmazásával, az egységes joggyakorlat kialakításával, a bírák helyes szemléletmódjának oktatással, képzéssel való átalakításával. Az ügyelosztás és a munkaszervezés során fontos szempontként kell figyelembe venni a gondnoksági perek speciális szakmai ismeret- és időigényét, e perek alapjogi jelentőségét.

3. Az iratok vizsgálata alapján levont konkrét megállapítások

3.1. Az eljárást megindító fél

- [18] A Ptk., valamint a Gyer. szabályai rögzítik a perindításra jogosult személyek körét, valamint a perindítás további feltételrendszerét. A vizsgált iratok alapján a gyámhatóságok esetében az a legjellemzőbb gyakorlat, hogy a gyámhatóság meghallgatja a hozzátartozót, az erről készült jegyzőkönyvben rögzítik a perindításra vonatkozó tájékoztatást és a hozzátartozó arra tett nyilatkozatát. Ha a hozzátartozó úgy nyilatkozik, hogy nem kíván pert indítani, a gyámhatóság nem várja ki a hatvan napot, hanem megindítja a pert. Ez a megoldás a Gyer. 144. § (1) bekezdés b)-ba) pontjával megegyező és elfogadható gyakorlat. Ugyanakkor a jogszabály nem ad lehetőséget azoknak az eseteknek a kezelésére, amikor a hozzátartozótól nem szerezhető be a nyilatkozat, például azért, mert a részére levélben megküldött tájékoztatás „a címzett ismeretlen” jelzéssel érkezett vissza a gyámhatósághoz. Ezekben az esetekben szükségessé válik a hatvan nap leteltének igazolása is, ami mindenképpen problematikus, amikor az alperes állapota, helyzete mihamarabbi perindítást követelne meg. Nem lehet akadálya a gyámhatóság perindításának, ha az alperes perindításra jogosult hozzátartozója nem lelhető fel, illetve nem lehet vele kapcsolatot létesíteni, de ezt a gyámhatóság megkísérelte és ezt a keresetlevél tartalmazza. Egyértelmű megoldást az jelentene, ha erre a jogszabály is biztosítana lehetőséget.
- [19] Az említett feltételek fennállásának igazolása a perbeli legitimáció megállapításának alapja. Ha ugyanis a pert nem jogszabályban erre feljogosított személy indítja, a bíróság a keresetlevelet a Pp. 176. § (1) bekezdés g) pontja alapján visszautasítja.
- [20] A gyámhatóságok perindításával kapcsolatosan felmerülő további gyakorlati problémát az eljáró gyámhivatal illetékességének – ezzel együtt az alperes lakóhelyének tisztázása jelentette. A GyÜ. rendelet 21. § alapján a bíróság elsősorban az alperes lakóhelye szerint illetékes gyámhivatal, ennek hiányában az alperes tartózkodási helye szerint illetékes gyámhivatal perindítását fogadhatja el. A lakóhely és tartózkodási hely fogalmát az

Lnytv. 5. § (2) és (3) bekezdése az érintett címével azonosítja, így, ha az alperesnek a lakcíme csupán csak településszinten állapítható meg, akkor az lakóhelyként nem fogadható el. Abban az esetben, ha az alperesnek sem a lakóhelye, sem a tartózkodási helye nem állapítható meg, akkor a törvény előírásaival összhangban a gyámhatóság illetékességét az utolsó ismert hazai lakóhely vagy tartózkodási hely határozza meg, ennek hiányában az adott ügyekben eljárásra Budapest Főváros Kormányhivatala illetékes.

- [21] Az eljárást megindító felekre vonatkozó I.1.2. pontban vizsgált kérdés („Együtt élő házastárs”) rámutat arra, hogy a házastársi együttélés feltételét nem csak akkor kell érdemben vizsgálni, ha annak meglétét a perben vitássá teszik, hanem akkor is, ha peradat van az együttélés hiányára.
- [22] A törvényes képviselők közül a gyermekvédelmi gyámok perindításának problematikája került előtérbe. A Ptk. 4:240. § (1) bekezdésnek megfelelően, ha a gyermek eléri a nagykorúságát, úgy a gyámság ipso iure megszűnik, amiből az következik, hogy a gyermekvédelmi gyám elveszti felperesi perbeli legitimációját, ezért az eljárást a Pp. 240. § (1) bekezdés f) pontja alapján hivatalból meg kell szüntetni. Így nem valósul meg az a jogalkotói cél, amely az érintett személyek védelmének jogfolytonosságát hivatott biztosítani. Megoldási lehetőségként felmerülhet a gyámhatóság perbelépési lehetőségének megteremtése vagy a Ptk. 2:18. § (1) bekezdése szerinti életkor 16. életév betöltésére történő leszállítása. Mindkét megoldási lehetőség jogszabálmódosítást igényel.
- [23] A pertársaság lehetőségére rámutató esetek kapcsán megállapítható, hogy a gyakorlatban kialakult álláspont szerint felperesi pertársaság létrejöhet: a Ptk. 2:28. § (1) bekezdésben felsoroltak közül több jogosult együtt indíthat pert, illetve a jogosult által indított perbe a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig a másik jogosult a felperes pertársaként beléphet. Nem a Pp. 36. §-a szerinti kényszerű, hanem a 37. § b) pontja szerinti célszerűségi pertársaságról van szó. Ha több jogosult önállóan indít pert ugyanazon személy gondnokság alá helyezése iránt, a Pp. 117. § (2) bekezdése alapján – az egyéb feltételek fennállása esetén – az ügyek egyesítésének van helye. Az alperesi oldalon ugyanakkor a pertársaság fogalmilag kizárt a Pp. 439. § (3) bekezdésnek megfelelően, nem lehetséges például, hogy a bíróság testvérek gondnokság alá helyezését egy perben bírálja el.

3.2. A keresetlevél tartalma és mellékletei

- [24] Az alperes cselekvőképességét részlegesen korlátozó gondnokság alá helyezésre irányuló keresetlevél kötelező tartalmi eleme legalább egy ügycsoport (élethelyzet) tartalmilag körülírt megjelölése. Az ügycsoport megnevezése a korábbi gyakorlatnak megfelelően, az 1959. évi Ptk. 14. § (6) bekezdés szerinti meghatározással, vagy az attól eltérő, a cselekvőképesség korlátozását igénylő konkrét ügycsoport megjelölésével egyaránt elfogadható, de az adott ügghöz igazodóan egyéniesítettnek kell lennie. Az ügycsoport megnevezése azonban önmagában nem elegendő, az ügycsoportonként történő indokolást a Pp. 170. § (2) bekezdés c) pontja alapján a keresetlevélnek mindenképpen tartalmaznia kell. A keresetet alátámasztó iratoknak alkalmasnak kell lennie arra, hogy a releváns adatokat, érdemi információkat tükrözzék és az érintett személy aktuális helyzetét, állapotát igazolják. Az előzetes jognyilatkozatok létezésének felderítése a bíróságok feladata. Ha a becsatolt iratok, jegyzőkönyvek, környezettanulmányok a perindítás

időpontjához képest korábban készültek, meg kell követelni a gyámhatóságtól és a magánszemély felperesektől is, hogy az érintett perindításkori állapotának igazolására alkalmas okiratot csatoljanak. Nem fogadható el az a gyakorlat, hogy a gyámhatóság a jegyzőkönyv elkészítését automatikusan mellőzi az érintett egészségi állapota vagy kommunikációra való képtelensége, illetve korlátozottsága miatt. A keresetlevél vagy a szükséges melléletek hiányait hiánypótlási felhívással pótolni kell.

3.3. A perindítás előtt és után tett intézkedések vizsgálata

[25] A zárlat elrendelése, valamint az ideiglenes gondokrendelés – ha ezek szükséges feltételei fennállnak – a gondnokság alá helyezési eljárást megelőző intézkedésként a Ptk. 2:25. § – 2:27. § rendelkezései szerint a gyámhivatal hatásköre, a perindítás után azonban a Pp. 442. §-ban szabályozott ideiglenes intézkedésként már bírósági hatáskör. Ha a zárlatot vagy az ideiglenes gondokrendelést a gyámhivatal rendelte el, úgy a Pp. 441. § szerinti felülvizsgálatnál elengedhetetlen a határidő szigorú betartása, a rendelkezésre álló dokumentáció alapos vizsgálata, a tényállás rögzítése, valamint az ügycsoportok érdemi indokolása. Ezek az intézkedések jelentős korlátozást eredményeznek az érintett jogainak gyakorlásában, ezért semmiképp sem követendő olyan gyakorlat, amelynek során a bíróságok a zárlatot, illetve az ideiglenes gondnokrendelést külön vizsgálat nélkül, automatizált módon fenntartják.

3.4. Az alperes képviselése

[26] Az alperes részére történő kézbesítéssel kapcsolatban mindenekelőtt rögzíteni kell: alapvető követelmény, hogy a gondnokság alá helyezéssel érintett személy ténylegesen tudomást szerezzen a részére megküldött iratokról, ezek tartalmáról. Ezért – a tisztességes eljárás és a személyes adatok védelmének követelményére figyelemmel – a gyógyító, illetve gondozó intézményben (kórházban, otthonban stb.) tartózkodó fél esetében indokolt az iratokat egy, az intézménynek (vagy pl. hajléktalanszállónak, hivatásos gondnok útján kézbesítendő iratnál a gondnoknak) címzett borítékban elhelyezett másik, az érintett nevére szóló zárt borítékban elhelyezve, kézbesítési ív alkalmazásával megküldeni a fél részére. Emellett kézbesítési ív alkalmazásának – a felolvasás (és ezzel a közlés) tényének a kézbesítési íven való rögzítése céljából – a beszédre vagy írásra képtelen, de a szóbeli közlést megértő fél esetén is helye van. Ezekben az esetekben ugyanis a bíróság csak a kézbesítési ív alkalmazása esetén kerülhet abba a helyzetbe, hogy az érintett fél részére való kézbesítés megtörténtéről megnyugtatóan meggyőződhesse: a kézbesítési ív adatai igazolják, hogy a fél ténylegesen tudomást szerzett a megküldött iratokról, azok tartalmáról. Ebből egyúttal az is következik, hogy kézbesítési ív alkalmazása esetén az érintett félre vonatkozó határidőket az íven feltüntetett időponttól kell számítani.

[27] A gyakorlat vizsgálata alapján szintén problémát jelent az alperes megfelelő tájékoztatása, különösen az ügygondnok szerepéről, feladatáról. A vizsgált ügyek alapján egyértelműen megállapítható, hogy a formalizált, az eljárásokra tipikusan jellemző, elsősorban szakkifejezéseket és jogi terminológiákat tartalmazó tájékoztatás a gondnoksági perekben nem lehet megfelelő, ugyanis annak megértése az alperes számára mentális állapotára tekintettel nem biztosított. Ennek megfelelően arra szükséges törekedni, hogy a tájékoztatás az alperes egyéni körülményeihez igazodóan valósuljon meg, biztosítva ezzel jogainak érvényesülését, valamint ajánlatos lehet az írásban megküldött tájékoztatások szóbeli, tárgyaláson történő részletesebb megerősítése.

[28] Az ügygondnok részvétele a gondnoksági perben az alapjogvédelem egyik legfontosabb garanciája. Perbeli funkciója kettős: egyfelől segítenie kell a felet a szándékának megfelelő nyilatkozatok megtételében, eljárás cselekmények végzésében, másrészt teljes szakmai felelősséggel tartozik azért, hogy az önállóan megtett nyilatkozatai befolyásmentesek legyenek és megfeleljenek az ügyfél valós érdekeinek. Az ügygondnok által támogatott fél teljes perbeli cselekvőképességgel rendelkezik a gondnoksági perekben, így a kialakult gyakorlatnak megfelelően a fél önállóan, maga is megtehet minden perbeli nyilatkozatot, a kézbesítést igénylő perbeli iratokat pedig az ügygondnok és a fél részére egyaránt kézbesíteni kell.

3.5. Ellenkérelem

[29] Az általában alkalmazott sablon-végzések nem felelnek meg az egyéniesített, személyre szabott tájékoztatás követelményének, így a feleket mindenképpen az adott pertípusnak megfelelően kell tájékoztatni az ellenkérelem előterjesztésének lehetőségéről, módjáról és a mulasztás következményeiről.

[30] Annak ellenére, hogy a gondnoksági perekben kirendelt ügygondnok képviselőnek minősül, nem vonatkoznak rá a kötelező jogi képviselet szabályai, amiből az következik, hogy az alperes az ügygondnoka közreműködése nélkül is jogosult írásbeli ellenkérelmet előterjeszteni és az ügygondnokétól eltérő perbeli nyilatkozatot is tehet.

[31] Ha az ügygondnok által előterjesztett ellenkérelem nem felel meg az írásbeli ellenkérelem Pp. 199. §-ban foglalt feltételeinek, a bíróság a 115. §-nak megfelelően hiánypótlást rendel el, annak eredménytelensége esetén pedig az ellenkérelmet visszautasítja. Az ügygondnok azonban ebben az esetben is előadhatja szóban az érdemi ellenkérelmét a tárgyaláson. Ennek a látszólagos ellentmondásnak az az oka, hogy az ügygondnok esetenként nincs abban a helyzetben, hogy az alperessel a perfelvételi tárgyaláson való személyes találkozás nélkül érdemi ellenkérelmet terjeszthessen elő.

[32] Téves azonban az a gyakorlat, amely szerint az ügygondnok az érdemi ellenkérelmet csak az alperes személyes meghallgatása vagy a szakvélemény beszerzése után terjeszti elő, mert a Pp. nem biztosítja az ellenkérelem feltételhez kötött (a bizonyítás lefolytatása, a felperes végleges keresete) előterjesztését, és az alperes ellenkérelme a perben változtatható.

3.6. Perfelvétel

[33] A vizsgált ügyek rávilágítottak arra a tényre, hogy az egyénre szabott tájékoztatás sok esetben nem érvényesült a gyakorlatban. Az idézésnek és a per során az alperes számára kézbesített tájékoztatásnak azonban mindenképpen igazodnia kell az alperes mentális állapotához, viszont a Pp.-ben előírt tájékoztatásokat is tartalmaznia kell. A követelmények összhangba hozatala rendkívül nehéz feladat, mert ezt úgy kell teljesíteni, hogy a keresetlevélből a fél mentális állapota és annak súlyossága általában nem állapítható meg és egy, a bíróság által még pontosan nem ismert mentális állapotban lévő személy a küldemény címzettje. Ha pedig az alperes nem vagy nehezen tud olvasni és az írott szöveget sem érti, kérdéses, hogy a fél mentális állapotának milyen tájékoztatás felelne meg.

- [34] A tájékoztatások során célszerű arra törekedni, hogy rövid mondatokban, érthető, egyszerű szavakkal legyen megfogalmazva annak tartalma, a jogi szakkifejezések lehetőség szerinti mellőzésével. Az írásban adott tájékoztatást érdemes a tárgyaláson szóban részletesebben megismételni, igazodva az alperes észlelt állapotához és megértési szintjéhez.
- [35] Az idézéshez rendelkezésére álló, figyelmeztetésekkel, tájékoztatásokkal ellátott 261-es nyomtatvány – elsősorban terjedelme és bonyolultsága miatt – nem alkalmas ennek a célnak az elérésére. Egyszerűbb, érthetőbb nyomtatvány megalkotása szükséges, amelynek elkészültéig javasoljuk a nyomtatvány kiegészítéseként külön végzésben történő tájékoztatást, a Módszertani útmutató III.3. pontjának megfelelően.
- [36] A gondnoksági perekben az alperes részvételének, meghallgatásának alapvető jelentősége van, ezért a bíróság általában nem mellőzheti a személyes meghallgatást, és azt nem helyettesíti a szakértői vizsgálat sem. A bíróságnak ugyanis személyes észlelés alapján is meg kell győződnie az alperes állapotról, arról, hogy időben és térben mennyire tájékozott. Az alperes jelenléte, meghallgatása fontos információt nyújthat annak a megítélésében is, hogy például a cselekvőképesség részleges korlátozása milyen területeken indokolt. Nem jelentheti a meghallgatás elháríthatatlan akadályát az alperes kórházi, intézményi tartózkodása, teljes vagy részleges kommunikáció-képtelensége, vagy akár az együttműködésének hiánya. Ha nincs lehetőség az alperes tárgyaláson való személyes meghallgatására, akkor azt helyszínen kell foganatosítani: a kórházban, gondozó intézményben vagy az alperes otthonában.
- [37] Nem fogadható el a megkeresett bíróság útján való meghallgatás sem, mert az alperes személyes meghallgatását a bíróságnak a személyi állapotot érintő perek közös szabályai szerint a Pp. 432. § (6) bekezdésnek megfelelően a perfelvételi tárgyaláson kell foganatosítani, ami egyértelműen nem bizonyítási cselekmény. Megkeresett bíróság útján viszont csak bizonyításfelvétel elrendelése történhet (Pp. 282. §). Semmiképp sem követendő továbbá az a gyakorlat sem, amely szerint a bíróság először szakértőt rendel ki és a szakvélemény ismeretében hallgatja meg a felet személyesen.
- [38] Az alperes meghallgatása a bírótól türelmet, figyelmet, elfogadást, tiszteletet igényel, amely során kerülni kell a leereszkedő hangnemet. Fontos a meghallgatás nyugodt légkörének megteremtése, valamint a kérdések feltevésénél az alperes életkori és mentális szintjéhez igazodó szóhasználat alkalmazása.
- [39] A kérdések előtt célszerű az írásban kiadott tájékoztatást megismételni: egyszerű szavakkal, érthetően tájékoztatni az alperest a gondnokság alá helyezés céljáról, a perbeli cselekvőképességről és az ügygondnok szerepéről. A kérdésekkel elsőként célszerű felmérni az alperes általános tájékozottságát: érti-e, hogy hol van és miért van a bíróságon; mit jelent a gondnokság alá helyezés, elfogadja-e azt, vagy ellenzi; felülvizsgálat esetén arra lehet szükséges rákérdezni, hogy valamiben akadályozza-e a gondnokság alá helyezése. A családi állapotra, hozzátartozói, ismerősi kapcsolatokra irányuló kérdések feltevésének célja annak tisztázása, hogy rendelkezik-e az alperes a gondnokság alá helyezést kizáró támogatói körrel, családi és társadalmi kapcsolatokkal, így ezek alkalmazása is fontos. A feltett kérdéseknek igazodnia kell ahhoz, hogy a kereset a cselekvőképesség teljes, vagy részleges korlátozására; illetve milyen ügycsoportokban való korlátozására irányul. Célszerű kérdéseket feltenni az alperes megélhetésének, ellátásának biztosítására, lakhatására (lakásfenntartási költségek fizetése, étkezés

megoldása, bevásárlás, fizikai ellátás stb.) vonatkozóan; tisztázandó, hogy milyen vagyoni ismeretei vannak az alperesnek (tisztában van-e anyagi helyzetével, rendszeres kiadásaival, ismeri-e a pénz értékét stb.); egészségi állapotát hogyan ítéli meg (mennyire látja át betegségét és az azzal kapcsolatos teendőit; tisztában van-e fizikai és pszichés megbetegedésével; jár-e rendszeresen orvoshoz; kezelték-e kórházban; milyen gyógyszereket szed). Rá kell kérdezni a jövőjére vonatkozó terveire (elfogadja vagy elutasítja az intézményi elhelyezést; vannak-e elképzelései a vagyonáról való rendelkezésre).

- [40] A választójog gyakorlásához szükséges belátási képesség tárgyában feltett kérdések arra irányulhatnak, hogy az alperes mentális zavara milyen hatással van a választójog gyakorlásához szükséges belátási képességére: olyan általános kérdések feltétele szükséges, amelyek azt világítják meg, hogy az alperes képes-e a választási helyzet átlátására, abban önálló vélemény kialakítására és a véleményének megfelelő cselekvésre (például: miért szeretne részt venni a választási eljárásban, szerinte mi a választások jelentősége, milyen szempontok alapján választaná ki az általa támogatott személyt vagy pártot, el tudja-e önállóan dönteni vagy segítségre lenne szüksége). Önmagában az a tény, hogy az alperes nem érdeklődik a közélet és a választások iránt, még nem alapozza meg a választójog gyakorlásából kizárást. Fontos, hogy a bíró a kérdéseivel azt is feltárja, hogy az alperes fizikailag és tudatilag képes-e választási eljárás során rá váró olvasási, szövegértési, és írásbeli feladatok ellátására. Mindenképpen mellőzendők az alperes tárgyi közéleti ismereteivel kapcsolatos kérdések alkalmazása, mert ilyet a választópolgároknak sem kell megválaszolni a szavazatuk leadásakor (például: milyen politikai pártokat ismer, hány évenként vannak választások, ki a miniszterelnök vagy köztársasági elnök), ez ugyanis a pszichoszociális fogyatékkal élők negatív diszkriminációját valósítaná meg.

3.7. Bizonyítás

- [41] A vizsgálat rámutatott arra, hogy a gyakorlatban a cselekvőképességet részlegesen, illetve teljesen korlátozó gondnokság alá helyezés – a Ptk. 2:19. § (2) és (4) bekezdésében, illetőleg a Ptk. 2:21. § (2)-(3) bekezdésében foglalt négy-négy elemből álló, áttekinthető és logikus – anyagi jogi feltételrendszere nem megfelelően tudatosult: egyfelől az első (mentális zavar) és a második feltétel (a mentális zavar következtében a belátási képesség csökkenése vagy hiánya), valamint a harmadik (az első és második feltétel fennállása miatt a fél egyéni körülményeire, valamint családi és társadalmi kapcsolataira tekintettel indokolt a gondnokság alá helyezése) és negyedik (az érintett személy jogainak védelme a cselekvőképességet nem érintő módon vagy a cselekvőképesség részleges korlátozásával nem biztosítható) feltétel vizsgálata a bizonyítás és a döntéshozatal során összemosódik, nem érzékelhető különbségtétel, nincs sem előadás, sem bizonyítás valamennyi feltételre, másrészt az első két feltétel javára rendkívüli a hangsúlyeltolódás. Nem világos, hogy csak az első, vagy pedig a második feltétel is tisztán orvosszakértői kérdés-e. A gondnoksági ügyek helyes kezelésének egyik gócpontja annak a kérdésnek a tisztázása, hogy meddig terjed a szakértő kompetenciája, és hol kezdődik a bíróság érdemi feladata.
- [42] Az alsófokú bíróságok szemszögéből nézve erre a kérdésre a válasz nem egyértelmű. A Kúria Pfv.20.198/2019/7., (megjelent: EBH2019. P.2.) és a Pfv.II.21.317/2019/4. számú határozatából kitűnően a szakértő kompetenciája kizárólag a mentális zavar fennállására terjed ki. „A szakvélemény mint bizonyíték a mentális zavart bizonyítja, a belátási

képesség terjedelmére vonatkozó jogi következmény levonása – a személyi autonómia szükséges és arányos korlátozása – viszont a bíróság feladata: az érintett személy ügyviteli képességét és a jogi korlátozás szükségességét az egyéb peradatokkal együtt kell értékelni.” „Nincs helye automatizmusnak: a mentális betegség ténye önmagában a belátási képesség korlátozott voltát nem alapozza meg, és a belátási képesség korlátozottsága esetén is az egyedi körülmények értékelésével lehet – kizárólag az érintett jogainak megóvása érdekében – a cselekvőképesség korlátozásáról dönteni.”

- [43] A kommentárirodalomban dr. Körös András kissé szélesebben vonja meg a szakértői kompetencia határait. Szerinte a pszichiáter szakértő feladata annak feltárása, hogy az alperes szenved-e mentális zavarban, az mennyire súlyos és tartós. Azt viszont, hogy a mentális zavar következtében az alperes ügyei viteléhez szükséges belátási képessége (másként kifejezve: jognyilatkozat-tételi képessége) korlátozott-e – a rendelkezésre álló valamennyi bizonyíték alapján – a bíróságnak kell eldöntenie.⁴ Ehhez hasonlóan foglal állást több kúriai határozat is.⁵
- [44] A kúriai iránymutatásokból tehát az a feladatmegosztás következik, hogy a mentális zavar megállapítása és jellemzőinek meghatározása minősül szakkérdésnek, míg a belátási képesség korlátozottsága vagy hiánya jogkérdés. Ezzel szemben az igazságügyi szakértők működéséről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet (a továbbiakban: IRM rendelet) 18. § (2) bekezdése szerint ha a szakkérdés annak megállapítására irányul, hogy a vizsgált személynek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége mentális zavara miatt a) meghatározott ügycsoportok vonatkozásában tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent vagy b) tartósan teljes mértékben hiányzik, elmeállapotának orvosszakértői vizsgálatát kell elvégezni. Az IRM rendelet idézett rendelkezése tehát „szakkérdésként”, vagyis szakértői kompetenciaként kezeli a mentális zavar miatti belátási képesség csökkent vagy hiányos voltának megállapítását. Ugyanígy (a már hatályon kívül helyezett) 14. számú módszertani levél teljesen egyértelműen szakkérdésnek tekintette, hogy a szakértő a pszichés állapot alapján milyen következtetésre jutott a beszámítási-belátási képesség, illetve a cselekvőképesség tekintetében, és kötelező módon előírta mindezeknek a szakértői véleményben való szerepeltetését.
- [45] A gondnokság alá helyezés céljából, anyagi jogi szabályozásából és a kúriai határozatokból egyértelmű a szakértői és a bírói kompetencia elhatárolása. A szakértő feladata annak véleményezése, hogy az érintett szenved-e mentális zavarban, és ha igen, akkor az mennyire súlyos. Azt azonban – a rendelkezésre álló valamennyi bizonyíték alapján – a bíróságnak kell eldöntenie, hogy a mentális zavar következtében az érintett ügyei viteléhez szükséges belátási képessége korlátozott-e, és ez – részleges korlátozás esetén – milyen ügycsoportban jelentkezik.
- [46] A gondnoksági perekben minden ügyben kötelező igazságügyi pszichiáter szakértő kirendelése. Magánszakértői bizonyításnak nincs helye, de nincs akadálya más eljárásban beszerzett szakvélemény figyelembevételének. Az ügy sajátosságaitól függően indokolt lehet más szakértő, vagy szakkonzultáns (például pszichológus, gyógypedagógus, orvosszakértő) bevonása is.

⁴ Körös András: Gondnoksági perek. In Varga István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II/III. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 1747. o. (para. 4671)

⁵ BH2008. 265., Pfv.II.22.266/2017/11.

- [47] A szakértőt az érintett fél személyes meghallgatása, valamint a szükség szerint lefolytatott tanú- és okirati bizonyítás után kell kirendelni, mert az eljárásnak csak ebben a szakaszában lehet a kirendelő végzésben feltüntetendő tényállást megállapítani és tisztázni azt, hogy milyen kérdéseket lehet feltenni a szakértőnek. A megalapozott orvosszakértői véleményhez szükség lehet egészségügyi dokumentációra is, amelyet a bíróságnak indokolt esetben hivatalból is be kell szereznie.
- [48] A szakértő kirendelésekor kerülni kell az egyediesítés nélküli minták alkalmazását. A kirendelő végzésnek meg kell felelnie a Szaktv. előírásainak: a szakértő feladatává kell tenni az iratok áttanulmányozását, az érintett fél közvetlen vizsgálatát, és annak alapján a feltett kérdések megválaszolását. A szakértővel közölni kell a vizsgálandó fél személyes adatait, a helyszíni vizsgálat szükségességét, és a vizsgálatról előzetesen értesítendő személyek (ellenérdekű fél, ügygondnok, ideiglenes gondnok, gondnok, más törvényes vagy jogi képviselő) nevét, címét és a vizsgálatot érintett felet is fel kell hívni a szakértői vizsgálaton történő részvételre. A gyorsabb, egyszerűbb lebonyolítás érdekében célszerű beszerezni a telefonszámot és az elektronikus levélcímet is.
- [49] A szakértőnek feltett kérdések körében is törekedni kell a túl általános, formális kérdések elkerülésére, továbbá figyelembe kell venni az érintett fél személyi körülményeit, állapotát és az adott ügy sajátosságait. A mentális zavar fennállásának tényére, fennálló mentális zavar esetén annak az érintett belátási képességére történő kihatására, a kihatás mértékére, tartósságára, a fél életében kihatással érintett területekre, illetve a mentális zavar választójog gyakorlásához szükséges belátási képességre történő kihatására, a felülvizsgálat indokolt időpontjára minden esetben indokolt a kérdésfeltevés. Szükséges figyelmeztetni a szakértőt arra is, hogy a személyi és vagyoni jellegű ügycsoportok meghatározása jogkérdés, melyről való döntés a bíróság hatáskörébe tartozik.
- [50] A gondnokság alá helyezés és a felülvizsgálat iránti perekben nem azonos a szakkérdés, ezért nem lehetnek azonosak a szakértőnek feltett kérdések sem. A gondnokság alá helyezés felülvizsgálata iránti perekben az a szakkérdés, hogy az alperes mentális zavarában, illetve annak a belátási képességre való kihatásában a gondnokság alá helyezés iránti eljárás jogerős befejezése óta bekövetkezett-e változás; ha igen, az milyen irányú, milyen mértékű és miben nyilvánul meg. Ezekben a perekben nem csak a folyamatban lévő per, hanem az előzményi per iratait is meg kell küldeni a szakértőnek.
- [51] A Módszertani útmutató VI.4. pontjai gondnokság alá helyezési és gondnokság alá helyezés felülvizsgálata iránti perekben alkalmazható szakértőt kirendelő végzés mintákat tartalmaznak, amelyek megfelelő kiindulási alapként szolgálnak az egyediesített kirendelő végzésekhez.
- [52] Szakértői tapasztalat szerint a szakvélemény előterjesztésére általában biztosított harminc napos határidő akkor tartható, ha az alperessel való kommunikáció (telefon, de legalább email útján) lehetséges. Telefonos időpont egyeztetés esetén a vizsgálatok lebonyolítása gyakorlatilag 100%-os. A vizsgálat gördülékenyen leszervezhető, ha a kirendelő végzés tartalmazza az alperes vagy hozzátartozója telefonszámát vagy elektronikus levélcímet, amit az alperes hozzátartozójának tanúkénti meghallgatásakor lehet megkérdezni, és hozzájárulását kérni a szakértővel való közléshez. Lényegesen kisebb a vizsgálaton való megjelenési arány, és a határidők tartása sem lehetséges, ha csak postai úton értesítik a vizsgálatról az alperest. A szakértők személyes tapasztalata szerint a felek nem kifogásolják a telefonos kapcsolatfelvételt, a vizsgálati időpont előzetes egyeztetését. Az

iratanyag bírósági kezelőirodában való átvétele a szakértők szerint nehézséget és többletköltséget okoz számukra. A szakértőkkel való elektronikus kapcsolattartás gyorsítja az eljárást, így ajánlott ennek követése is.

- [53] Az alperesek gyakran próbálják megghiúsítani a szakvélemény elkészítését, de a szakértői vizsgálat elvégzésének ellehetetlenítése nem eredményezheti a kereset elutasítását.
- [54] Nem fogadható el az a gyakorlat, hogy a bíróság úgy kísérli meg biztosítani a szakértői vizsgálat elvégzését, hogy elrendeli az alperes elővezetését a tárgyalásra, amelyre idézi a szakértőt is, és a szakértő a vizsgálatot a tárgyalóteremben végzi el. Az így készült szakvélemény ugyanis a nem megfelelő vizsgálati körülmények miatt aggályos szakvéleménynek tekinthető (Kúria Pfv.II.21.771/2017/8. megjelent: BH2018. 340.).
- [55] Ha az alperes a szakértői vizsgálaton az ismételt idézés ellenére sem jelenik meg, a bíróság a Pp. 444. § (2) bekezdés által biztosított lehetőséggel élve a szakértő indítványára, az általa javasolt helyen és időben elrendelheti az alperes szakértői vizsgálatra történő elővezetését. Ha ugyanis az alperes már a szakértői vizsgálat helyszínén van, nagy valószínűséggel nem akadályozza a vizsgálat lefolytatását. Ha az alperesnek ideiglenes gondnoka van, az ő feladata az alperes szakértői vizsgálaton való megjelenésének biztosítása.
- [56] A gondnoksági perekben a szakértői bizonyítás legnagyobb veszélye a formalizmus, a valódi tartalom nélküli eljárás. A szakvéleménynek meg kell felelnie a Szaktv.-ben rögzített formai és tartalmi követelményeknek. Személyre szabottnak, sematizmustól mentesnek kell lennie. A kirendelő végzésben feltett kérdésekre konkrét és kellően indokolt válaszokat kell tartalmaznia, ki kell derülnie, hogy miből következett a szakértő a véleményben tett megállapításaira.
- [57] Ki kell tűnnie a szakvéleményből, hogy a szakértő megvizsgálta az érintett személyt, milyen vizsgálati módszert alkalmazott, az iratok áttanulmányozása is megtörtént, a szakvélemény kialakításakor a szakértő értékelte az érintett fél személyes meghallgatása során előadottakat és a már lefolytatott egyéb bizonyítás – szakértői szempontból jelentős – eredményét.
- [58] Ha a szakvélemény alapján a kereset módosítása indokolt, a bíróság nem hozhat a szakvéleményben foglaltaknak megfelelő (az alperes cselekvőképességét részlegesen korlátozó gondnokság alá helyezés helyett teljesen korlátozó gondnokság alá helyezésre; az alperes cselekvőképességét teljesen korlátozó gondnokság alá helyezés helyett hivatalból meghatározott ügycsoportokra korlátozó gondnokság alá helyezésre; a kereseti kérelem szerinti ügycsoportok helyett hivatalból más ügycsoportokra kiterjedő) ítéletet a keresetváltoztatásra és a perfelvétel kiegészítésére vonatkozó szabályok maradéktalan betartása nélkül. Az érdemi tárgyalási szakban elkészült szakvélemény megállapításai miatt a Pp. 214. § (3) bekezdés a) pontja alapján biztosított a tényállítás megváltoztatása és a Pp. 215. § (1) bekezdés a) pontja alapján a megváltozott tényre tekintettel lehetőség van a keresetváltoztatásra. Ehhez a 434. § (1) bekezdése alapján nem kell a bíróság engedélye. A felperesnek tehát a kereset megváltoztatása iránt szabályszerű, a Pp. 217. §-ában foglaltaknak megfelelő kérelmet kell előterjesztenie, amelyet a bíróságnak a Pp. 218. §-ában és 219. §-ában foglaltaknak megfelelően kell elbírálnia és a Pp. 222. § (1) bekezdésében foglaltaknak megfelelően egyúttal a perfelvétel kiegészítését is el kell rendelnie. E körben külön ki kell emelni, hogy a bíróságnak az ellenérdekű fél részére a

keresetváltoztatás iránti kérelmet közölnie kell, és őt – megfelelő határidő tűzésével – fel kell hívnia az ellenkérelem előterjesztésére.

- [59] A gondnokság alá helyezés egyéb feltételeinek és az egyes ügycsoportoknak a tisztázása további bizonyítás lefolytatását teszi szükségessé hivatalból is. Általában indokolt az ideiglenes gondnok és a gondnok, továbbá az érintett fél életvitelét, környezetét, személyi körülményeit és vagyoni helyzetét ismerő személyek (hozzátartozók, gondozó, ápoló, segítő személyek, szomszéd, barát stb.) tanúkénti meghallgatása. Ezáltal a bíróság információhoz juthat az érintett fél mindennapjairól, magatartásáról, családi, társadalmi kapcsolatairól, intézendő ügyeiről, egészségi állapotáról, betegségbelátásáról, önellátási képességéről, pénzkezeléséről, vagyoni helyzetéről és vagyonának kezeléséről, lakhatási körülményeiről. Felderíthető, hogy vannak-e, és ha igen, kik azok a személyek, akiknek a segítségére számíthat az érintett, melyek azok az ügyek, amelyek intézésében támogatásra szorul. A tanúvallomásokat a fél személyes meghallgatásával összevetve következtetni lehet a belátási képesség korlátozottságára vagy annak meglétére, a belátási képesség korlátozottsága miatt a gondnokság alá helyezéssel érintett ügycsoportokra is.
- [60] Ha az alperes valamilyen bentlakásos intézet (tipikusan idősek otthona, fiatal felnőttek otthona, szenvedélybetegeket kezelő otthon) lakója, vagy gyógypedagógiai intézetben tanul, az ezektől az intézményektől beszerezett véleményekből, a pedagógiai szakszolgálatoknál a szakértői bizottságokban multidiszciplináris teamben (orvos, pszichológus, gyógypedagógus, pedagógus) végzett vizsgálat eredményeként született szakvéleményekből hasznos információk nyerhetők az érintett mindennapjairól, önállóságáról, képességeiről, térbeli-időbeli tájékozottságáról, ismereteiről és kapcsolatairól.

3.8. A bírósági határozatok tartalma

- [61] Az érdemi döntés Pp. 342. § (1) bekezdése szerinti korlátai – a Pp. 445. § a)-c) pontjában foglaltakon túlmenően – a gondnoksági perekben is érvényesülnek. A bíróság kizárólag az alperes cselekvőképességét részlegesen korlátozó gondnokság alá helyezésére irányuló kereset esetén nem hozhat a cselekvőképességét teljesen korlátozó gondnokság alá helyezésére irányuló ítéletet; ugyanígy nem hozhat az alperest kizárólag a cselekvőképességét teljesen korlátozó gondnokság alá helyezésre irányuló kereset esetén hivatalból meghatározott ügycsoportokra korlátozó gondnokság alá helyezésre irányuló ítéletet. Ezen túlmenően kizárólag a kereseti kérelem szerinti ügycsoportokban rendelkezhet a cselekvőképesség korlátozásáról, más ügycsoportokban hivatalból akkor sem, ha a bizonyítás eredménye alapján indokolt lenne.
- [62] Nincs akadálya annak, hogy a felperes a Pp. 173. § (2) bekezdésnek megfelelően eshetőlegesen terjessze elő a keresetet; annak sem, hogy a bizonyítási eljárás lefolytatása után keresetét a [243] bekezdésben már részletesen kifejtettek szerint megváltoztassa. A keresetváltoztatás szükségességéről mind az első- mind a másodfokú bíróság az anyagi pervezetés szabályai szerint [Pp. 237. § (4) bekezdés] tájékoztatja a felperest.
- [63] A vizsgált iratokból kitűnően a bíróságok számára nem mindig egyértelmű, hogy mit kell az ítélet rendelkező részébe foglalni, és mit elegendő a határozat egyéb részeiben (a fejrészben, illetve az indokolásban) szerepeltetni. Emellett nagyfokú bizonytalanság volt észlelhető az egyes rendelkezések helyes megszüvegezése tekintetében is. A vizsgálat során tapasztaltak alapján e körben az alábbiakat szükséges rögzíteni.

- [64] A gondnokság alá helyezéssel érintett pontos személyes adatait az ítélet rendelkező részében is fel kell tüntetni; nem elég, ha az érintett kiléte kizárólag az ítélet fejrészből állapítható meg. A személyes adatok körében a gondnokság alá helyezéssel érintett személy nevét, születési nevét, anyja nevét, születési helyét és idejét, valamint személyi azonosító jelét is rögzíteni kell.
- [65] A cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alá helyezést elrendelő ítéletben a korlátozással érintett ügycsoportokat szintén az ítélet rendelkező részében kell – tételesen – felsorolni. Az ügycsoportokat pontosan, konkrétan és egyéniesítve kell meghatározni, kerülve a túlzóan általános megfogalmazásokat. Az 1959-es Ptk. 14. § (6) bekezdésében szereplő példálózó felsorolás lehet irányadó, ugyanakkor szintén csak megfelelő egyediesítés mellett használható. Mindezek alapján például a „hivatalos ügyek intézése” megnevezés nem megfelelő, mert az adott élethelyzethez igazodóan szűkíteni szükséges a kört annak megjelölésével, hogy a korlátozás pontosan mely hivataloknál (pl. közműszolgáltatóknál, kormányhivatalban) való eljárásra, illetve mely (pl. hatósági igazolványokkal kapcsolatos) ügyek intézésére vonatkozik. Ha szükséges, az ügycsoportok ítéletben szereplő megjelölése eltérhet a keresetlevélben szereplő megnevezéstől, az egyéniesítés érdekében pontosítható, ez ugyanis nem minősül a kereseten való túlterjeszkedésnek.
- [66] Javasolt továbbá elkülöníteni egymástól a jövedelem, ellátás igénylésével kapcsolatos ügycsoportot és a jövedelemmel való rendelkezésről szóló ügycsoportot. A jövedelemmel való szabad rendelkezés tekintetében a cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alá helyező ítélet rendelkező részébe kell foglalni azt is, hogy a gondnokság alá helyezéssel érintett személy a jövedelme mekkora hányadával rendelkezhet; a szabad rendelkezés alá eső hányadot pedig célszerű – a korlátozással azonos módon – százalékos mértékben megjelölni. Az ingatlanvagyonnal való rendelkezés ügycsoportban azonban az ingatlan pontos adatait nem szükséges megjelölni, magának az ügycsoportnak a megjelölése is elegendő.
- [67] A Pp. 445. § c) pontjának és a Ve. 13/A. § (1) bekezdésének együttes értelmezéséből egyértelműen az következik, hogy a bíróságnak, ha az alperest a cselekvőképességet teljesen vagy részlegesen korlátozó gondnokság alá helyezi, a választójogból való kizárás tárgyában – az erre irányuló kereseti kérelem hiányában is – minden esetben, kivétel nélkül döntenie kell; a gondnokság alá helyezés iránti kereset elutasítása esetén azonban ilyen kötelezettség nem terheli. A választójogból való kizárás tárgyában meghozott döntését a bíróságnak az ítélet rendelkező részébe kell foglalnia, és pedig nem csak akkor, ha a gondnokság alá helyezéssel érintett személyt a választójog gyakorlásából kizárja, hanem akkor is, ha a kizárást mellőzi. A rendelkezés megfogalmazásakor indokolt a vonatkozó jogszabályi rendelkezések szóhasználatát követni. Elutasítás esetén – ha volt kereseti kérelem a választójogból kizárásra – „a választójogból való kizárásra irányuló keresetet elutasítja”; ha nem volt erre kereset, akkor „az alperest a választójogból nem zárja ki”, illetve akár erre irányuló kereset, akár hivatalbóli rendelkezés esetén „az alperest a választójogból kizárja” fordulattal megszövegezni.
- [68] A bíróságnak, – ha a cselekvőképesség teljes vagy részleges korlátozását elrendelő, azt fenntartó vagy módosító ítéletet hoz, – az ítélet rendelkező részében minden esetben, kivétel nélkül meg kell határoznia a gondnokság alá helyezés kötelező felülvizsgálata iránti eljárás megindításának határidejét. Ennek során ügyelnie kell a szóhasználatra,

mivel az „időpontja”, „ideje”, „éven belül”, „évben esedékes”, és „év múlva” kifejezések más és más jelentéstartalommal bírnak. A pontos ütemezés érdekében javasolt a kötelező felülvizsgálat iránti eljárás megindításának határidejét a jogerőre emelkedés napjához kötötten megjelölni (pl. „legkésőbb az ítélet jogerőre emelkedésétől számított ... éven belül”), vagy a határidő utolsó napját pontosan, dátum szerint meghatározni (pl. „2025. december 31. napjáig”).

- [69] A rendelkező részben kifejezetten ki kell mondani azt is, hogy a gondnokság alá helyezés (és ha arra sor kerül, a választójogból való kizárás) hatálya az ítélet jogerőre emelkedését követő napon kezdődik.
- [70] A gondnokság alá helyezés felülvizsgálata iránti perekben feltártak kapcsán fel kell hívni a figyelmet: az eljáró bírónak – az esetleges téves lajstromozás ellenére is – fel kell ismernie, hogy az adott ügy a Pp. 436. §-ában felsorolt gondnoksági perek közül mely típusba tartozik, az eljárást ennek megfelelően kell lefolytatnia, és az ítélet rendelkező részét is ehhez igazodóan kell megszövegeznie. Az ügy érdemére kiható eljárási jogszabálysértésnek minősül ugyanis, ha a bíróság a gondnokság alá helyezés módosítása, megszüntetése vagy felülvizsgálata iránti keresetet gondnokság alá helyezés iránti keresetként, a Pp. 120. címében foglalt különös szabályok alkalmazása nélkül bírálja el, és az érintett gondnokság alá helyezését elrendelő határozatot hoz.
- [71] Jelentős bizonytalanság volt észlelhető abban, hogy a Ptk. hatálybalépését követően megindult kötelező felülvizsgálat iránti eljárásban meghozott határozatot hogyan kell megszövegezni akkor, ha a gondnokság alá helyezésre még az 1959-es Ptk. hatálya alatt került sor. Ez esetben a bíróság akkor jár el helyesen, ha a gondnokság alá helyezésre vonatkozó rendelkezéseket – még ha a gondnokság alá helyezést a korábbi ítéletben foglaltakkal azonos hatállyal tartja is fenn – a Ptk. fogalomrendszeréhez igazítja oly módon, hogy a korábbi határozat megváltoztatásáról rendelkezik, és a korábbi nomenklatúra szerinti gondnokság alá helyezést az új nomenklatúra szerinti gondnokság alá helyezésre módosítja (pl. „... ítéletét megváltoztatja, és az alperes cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezését cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezésre módosítja”). Nem követendő az a gyakorlat, hogy a bíróság a régi szóhasználat szerinti gondnokság alá helyezés fenntartásáról vagy a korábbi határozat megváltoztatása nélkül, csupán az új szóhasználat szerinti gondnokság alá helyezés fenntartásáról rendelkezik.
- [72] Ha a felülvizsgálat a Ptk. hatálybalépése után hozott ítéletet érint, a rendelkező résznek tartalmaznia kell a felülvizsgálattal érintett ítéletet hozó bíróság megnevezését és az ítélet számát, szövege pedig a gondnokság alá helyezés változatlan tartalommal való fenntartása esetén: a felülvizsgálattal érintett ítélettel megállapított gondnokság alá helyezést hatályában fenntartja; módosítás esetén: a felülvizsgálattal érintett ítélettel megállapított gondnokság alá helyezést az alábbi módosítással tartja fenn (tételesen felsorolva a módosításokat úgy, hogy mely ügycsoportokban szünteti meg a gondnokság alá helyezést, mely új ügycsoportokban helyezi gondnokság alá, és mely ügycsoportokban tartja fenn); a gondnokság alá helyezés megszüntetése esetén: a felülvizsgálattal érintett ítélettel megállapított gondnokság alá helyezést megszünteti.
- [73] A vizsgált iratok tükrében az ítéletek a megállapított tényállást általában nem kellő részletességgel, hanem igen tömören, gyakran sablonosan, olykor kizárólag a keresetlevélben vagy a szakvéleményben foglaltakat átemelve tartalmazzák. Ez pedig

rendkívül aggályos, mert így előfordulhat, hogy az indokolásból az ítéleti döntés és a megállapított tényállás közötti összefüggés egyáltalán nem vezethető le. Különösen a cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alá helyezés esetén, és e körben is elsősorban a hatósági, hivatalos ügyekben tett jognyilatkozatokkal kapcsolatos korlátozást tartalmazó döntéseknél lenne kiemelt jelentősége, hogy a tényállás kellően részletesen bemutassa: az egyes vitatott területeken az alperes milyen fokú belátási képességgel rendelkezik, illetve milyen problémái, nehézségei merültek fel.

- [74] Mindezekre figyelemmel az ítélet tényállási része akkor tekinthető kellően részletesnek, ha rögzíti a gondnokság alá helyezéssel érintettnek a személyközi viszonyaira (családi állapot, hozzátartozók, segítő kapcsolatok, baráti kör), professzionális életére (iskolai végzettség, foglakozás, munkavégzés), anyagi helyzetére (vagyon – jövedelmi viszonyok, lakhatási körülmények, pénzkezelés), egészségi állapotára, döntési képességére és egyéni érdeklődésére (szabadidős tevékenységek, rövid- és hosszútávú tervek) vonatkozó, valamint a választójog gyakorlásával kapcsolatban feltárt tényeket, továbbá a mentális betegség – mind orvosi, mind közismert – megnevezését és a mentális betegség belátási képességre gyakorolt hatásával kapcsolatos megállapításokat is.
- [75] A gondnokság alá helyezés felülvizsgálata iránti perben mindezek mellett rögzíteni kell az előzményi döntésekkel kapcsolatos adatokat (az eljáró bíróság megnevezését, az ügyszámot, a jogerőre emelkedés időpontját és a döntések lényegét), valamint a körülményekben időközben bekövetkezett változásokat is.
- [76] Az ítéletek jogi indokolása terén szintén nagymértékű hiányosságok, illetve sematizmus volt észlelhető: a jogi indokolás általában rövid, tömör, gyakran sablonos, és abból a szükségesség – arányosság, valamint a fokozatosság és a személyesség elvének alkalmazása nem tűnik ki. A gondnoksági perekben számos alapjogvédelmi garanciának kell érvényesülnie, amely követelmény értelemszerűen az ítéletek indokolására is kiterjed. Ennélfogva – amint arra a joggyakorlat-elemző csoport a fentiekben már többször is felhívta a figyelmet – a gondnoksági perek semmiképp sem tekinthetők egyszerű megítélésűeknek. Nem elfogadható és kerülendő tehát az a gyakorlat, ha a bíróság a gondnoksági perben meghozott határozatát az egyszerű ténybeli és jogi megítélésű ügyekben alkalmazható rövidített indokolással látja el, és így az érdemi jogi indokolást lényegében mellőzi.
- [77] A gondnoksági perekben meghozott ítéletek indokolását – a más típusú perekben kialakult gyakorlattól eltérően – rövid mondatokban, a bírósági nyelvezet, szakkifejezések használata helyett egyszerűbb, hétköznapi szóhasználattal kell megszövegezni, továbbá az alkalmazott jogszabályokat nem elegendő felsorolásszerűen megjelölni és szóvegszerűen idézni, hanem azokhoz – szükség szerint, az érintett mentális állapotához igazodóan – egyszerű értelmezést, magyarázatot is fűzni kell.
- [78] Különös gondot kell fordítani arra, hogy a szükségesség – arányosság, valamint a fokozatosság elvének alkalmazása a döntés indokolásából is egyértelműen kitűnjön. Külön ki kell tehát térni – többek között – arra, hogy az érintett jogainak megóvása a cselekvőképességnek az elrendeltnél alacsonyabb szintű korlátozásával vagy anélkül miért nem lehetséges. Az indokolásnak tartalmaznia kell továbbá a döntés alapjául szolgáló egyes bizonyítékok konkrét, érdemi értékelését, valamint az egyes bizonyítékok, bizonyítási indítványok mellőzésének indokait. Nem felel meg e követelménynek az a gyakorlat, ha a bíróság a döntését a bizonyítékok pusztán felsorolása, utalásszerű említése

mellett mindössze egy sablonmondattal támasztja alá. A cselekvőképesség részleges korlátozása esetén a fenti szempontoknak megfelelő indokolást külön-külön minden egyes ügycsoportra nézve meg kell adni.

- [79] Az indokolásnak nem csak magára a gondnokság alá helyezésre, hanem minden olyan kérdésre ki kell terjednie, amelyről a bíróság határozott. Így tartalmaznia kell a választójogból való kizárással kapcsolatos döntés indokait, e körben kitérve a kapcsolódó fogalmak (pl. aktív és passzív választójog) értelmezésére, valamint a kizárás jogkövetkezményeinek magyarázatára is. Ha pedig a bíróság a kötelező felülvizsgálat iránti eljárás megindítására a törvényben foglaltaknál rövidebb határidőt tűz, ezt szintén a fentiek szempontoknak megfelelően, egyéniesítetten kell indokolnia.

3.9. Az ítélet jogerőre emelkedése utáni intézkedések

- [80] Nem csak a Pp. 446. §-a, hanem más jogszabályok is előírnak bizonyos, az ítélet jogerőre emelkedése után elvégzendő intézkedéseket. Így a jogerős ítéletet a Szaktv. 56. § (1) bekezdése értelmében az ügyben eljáró igazságügyi szakértőnek, valamint a szerencsejáték szervezéséről szóló 1991. évi XXXIV. törvény 1. § (6a) bekezdése értelmében a szerencsejáték-felügyeleti hatóságnak (jelenleg a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatóságának) is meg kell küldeni.
- [81] A gondnokoltak nyilvántartásával kapcsolatban feltétlenül emlékeztetni kell: a bíróságok részéről folyamatosan igény mutatkozik arra, hogy az a gondnok nevét és elérhetőségét is tartalmazza. Erre nézve ugyanis jelenleg kizárólag a gyámhatóságok vezetnek – helyi szintű – nyilvántartást, ami azt eredményezi, hogy a cselekvőképességet teljesen korlátozó, illetve a bírósági és hatósági eljárások indításával vagy az adott eljárásban érvényesített anyagi joggal kapcsolatos ügycsoportra is kiterjedően a cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság hatálya alatt álló fél perben állása esetén, ha csak a gondnok már a per kezdetén önként nem jelentkezik a gondnokság alá helyezéssel érintett fél törvényes képviselőjeként, a bíróságnak külön meg kell keresnie a gyámhatóságot a gondnok adatainak közlése iránt. A törvényes képviselővel való kapcsolatfelvétel kéسدelme pedig különösen sérelmes lehet pl. az igen rövid, órákban meghatározott határidők mellett lefolytatandó sürgősségi pszichiátriai intézeti gyógykezelés indokoltságának megállapítása, illetve kötelező pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelése iránti eljárásokban.⁶ Mindezek alapján tehát indokolt a nyilvántartásnak a gondnok adataival történő kibővítése; ehhez azonban a gyámhatóság részéről a bíróság felé történő automatikus adatszolgáltatási kötelezettség jogszabályi előírása szükséges.

4. Javaslato

4.1. Jogszabályi változtatások

A joggyakorlat-elemző csoport javaslatot tesz:

- annak jogszabályi rendezésére, hogy más perindításra jogosult felperesként perbeléphessen akkor, ha a gyermekvédelmi gyám mint törvényes képviselő által a Ptk.

⁶ A problémával a sürgősségi pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelésével kapcsolatos bírósági gyakorlat vizsgálatára létrehozott joggyakorlat-elemző csoport az El.2018.El.II.JGY.P.1. számú összefoglaló véleményében foglalkozott részletesen.

- 2: 18. § (2) bekezdése alapján a tizenhetedik életévét betöltött gyermek gondnokság alá helyezése iránt indított perben a gyermek a per tartama alatt elérte a nagykorúságot;
- a Ptk. 2:28. § (2) bekezdése gyámhatóság perindítására vonatkozó rendelkezéseinek egyértelműsítésére: a Gyer. 144. § (1) bekezdés b) pontja ba) alpontjával való összhangba hozatalára; továbbá a gyámhatóság perindítása feltételeinek meghatározására abban az esetben, ha a gondnokság alá helyezendő nagykorú személy perindításra jogosult hozzátartozóival nem vehető fel a kapcsolat.
 - az ügygondnoknak a gondnoksági perekben betöltött jogkörére vonatkozó részletszabályok kialakítására;
 - a gondnok nevére és elérhetőségeire vonatkozó, a bíróság felé történő automatikus adatszolgáltatási kötelezettség jogszabályi előírására a gyámhatóság részére.

A joggyakorlat-elemzés lezárásakor a Magyar Igazságügyi Kamara előtt folyamatban van „Az igazságügyi pszichiátria egyes szakértői vizsgálatairól” szóló módszertani levél elkészítése.

4.2. A bírói gyakorlattól elvárt változtatások

- A joggyakorlat egységének biztosítása érdekében a bírói szervezetnek ki kell alakítani
- a fogyatékos kommunikációban megfelelő ismeretekkel rendelkező szakemberek bevonásával az érintettek mentális állapotához igazodó egységes, könnyen érthető, nem csupán a bíróságokon elérhető tájékoztatást,
 - ajánlást a pszichiáter szakértő kirendelésére vonatkozó végzés tervezetére.
 - az érintett (a bíró, pszichiáter szakértő részéről a kommunikációba nem vagy részlegesen bevonható, fekvőbeteg, más fogyatékos) személyes meghallgatása érdekében orvosok, gyógypedagógus szakértők, más szakértők, támogatók segítségével ki kell dolgozni az érintett személyes meghallgatásának protokollját.

4.3. Az eljárás minden résztvevője számára tett javaslat:

- a formalizmus szigorú és következetes mellőzése
- a gondnoksággal érintett felet segítő eljárás és bánásmód.

Budapest, 2023. március 31.

Nyíróné dr. Kiss Ildikó
a joggyakorlat-elemző csoport vezetője

A Kúria Polgári Kollégiuma a joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleményét a 2023. május 18-i kollégiumi ülésén megvitatta és annak összefoglaló megállapításával egyhangúlag egyetértett.

Budapest, 2023. május 30.

Nyíróné dr. Kiss Ildikó
a joggyakorlat-elemző csoport vezetője